

A NAGY HÁBORÚ ÖRÖKSÉGE

Szerk. Sallay Gergely – Törös István

Zrínyi – HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Bp. 2016. 231 oldal

2016. május 20-án a budapesti Hadtörténeti Múzeumban az Első Világháborús Centenárium Emlékbizottság támogatásával megnyílt a *Magyarország a Nagy Háborúban, 1914–1918* című új állandó kiállítás. A tárlatot a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum két gyűjteményvezető főmuzeológusa, Bacsoni Tamás őrnagy (Egyenruha- és Felszerelés-gyűjtemény) és Sallay Gergely főtanácsos (Numizmatikai Gyűjtemény) rendezte. A szakszerű, pontos és látványos kivitelemellett napjaink legkorszerűbb interaktív eszközeivel mindenki számára tartalmas élményt jelentő kiállítás már eddig is méltán aratott sikert a látogatóközönség körében. Külön öröm, hogy a kiállításához katalógus is készült – méghozzá ehhez a műfajhoz képest rendhagyó formában.

A Zrínyi Kiadó és a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum közös kiadásában megjelent kötet száz tárgy, illetve tárgycsoport bemutatásával próbálja maradandóvá, otthon is bármikor felidézhetővé tenni a kiállítás élményét. „Egyenruhák és kitüntetések, fegyverek és élelmiszerjegyek, amelyek nemcsak a fronton harcoló férjet és fiút, de a hátszázág nélkülözéseivel küzdő anyát, kedvest és feleséget is emberközelbe hozza – akár egy évszázad távlatából” – írta időutazásra hívó előszavában a kötet kreatív szerkesztője, Törös István.

A könyvben megtalálhatók neves katonai vezetők (Ferenc Ferdinánd főherceg trónörökös, József főherceg tábornagy, Franz Conrad von Hötzendorf tábornagy, Szurmay Sándor vezérezredes, Arz Arthur vezérezredes, Svetozar Boroević tábornagy) személyes tárgyai. Külön tárgycsoportok foglalkoznak az Osztrák–Magyar Monarchia haderejének egyenruha-típusaival, rendfokozati jelzéseivel, legfontosabb fegyvertípusaival és katonai felszereléssel. A szerkesztők jól oldottak meg olyan bonyolult feladatot, mint például a kitüntetések és sapkajelvények bemutatásának kérdése. Ezek esetében bemutatásra került az első világháború két emblematis kitüntetése, a Károly Csapatkereszt és a Sebesültek Érme, továbbá sikerült mindössze két oldalon jó áttekintést adni a Nagy Háborúban közkedvelt sokféle alakulatjelvényről.

A tipográfiailag is igényes megjelenésű könyv legnagyobb részét természetesen a közvetlenül az első világháborúval kapcsolatos katonai anyag adja. E mellett ugyanakkor olyan fontos háttértémákhoz kötődő tárgyak bemutatásával is találkozhat az olvasó, mint a hadsegélyezés, élelmiszerjegyek, hadikölcsön-jegyzés, ápolónők a hadikórházakban, fémgyűjtés a hátszázágban, valamint a hadifogsággal kapcsolatos emlékek. A Nagy Háború és a művészetek kapcsolatát az ezred-arcképcsarnokokat, képes albumokat és újságokat, plakátokat, katonai szolgálatot teljesítő festők akvarelljeit és portréit, hazafias kerámiákat, különleges levelezőlapokat bemutató fejezetek képviselik. Különösen szívet szorító a háború közepétől megjelenő, anyagihiány szülte pótmegoldások (lövészárok-fokos, szöges buzogány és rohamkés, szükségsszurony, szükség pisztolytáska, átalakított zsákmányfegyverek, póttanyagok az egyenruházatban) ismertetése, amelyek önmagukban – kommentár nélkül – tanúskodnak a fronton lévő katonák egyre fokozódó ellátási nehézségeiről.

A különlegességek iránt érdeklődők figyelmét bizonyára nem kerüli el a Közel-Keleten harcoló osztrák–magyar csapatok használati cikkei, tábori pilóták mindennapi és fegyverzeti eszközei, a hadifogolytábori sporttérmekek vagy az Esszád pasa vezének leírását tartalmazó fejezetek. A bemutatásra kerülő nehézfegyverek sorában érdemes megemlíteni a legnagyobb szériában gyártott 1914 M 10 cm-es könnyűtarackot, a kiemelkedő lőtávolságú 1915 M 10,4 cm-es tábori ágyút, a magyar tisztek által a Monarchiában elsőnek kifejlesztett, sűrített levegővel működő 1916 M 20 cm-es légaknavetőt, az olasz front harci tapasztalatai alapján kialakított 1917 M 26 cm-es aknavetőt, és persze a háború egyik ikonikus fegyverét, az 1907/12

M 8 mm-es Schwarzlose géppuskát. E mellett önálló leírás foglalkozik az S. M. S LEITHA, azaz a Lajta monitor, az Osztrák–Magyar Monarchia egyetlen felújított hadihajójával, amely 2014 augusztusától a Hadtörténelmi Múzeum üzemeltetésében a Duna Országház előtti rakpartja mellett tekinthető meg, tavasztól késő őszig.

Száz témakör ömlesztett megjelenítése azzal a veszéllyel járt volna, hogy egybemosódik a sokféle tárgy és adat. Okos szerkesztői megoldás volt, hogy a fejezetek évenkénti, kronologikus csoportosításban kerülnek bemutatásra. Az egyes háborús évek elé Pollmann Ferenc írt rövid hadtörténelmi ismertetést a Nagy Háború adott évének legfontosabb hadieseményeiről, amelyek jól áttekinthető történelmi háttérrel nyújtanak a kötet használatához. Nem kis szerkesztői bravúr volt úgy összeállítani a kötetet, hogy minden háborús évhez valamilyen formában kapcsolódjék a bemutatásra kerülő tárgy vagy tárgycsoport, ugyanakkor a kiállítás gerincét képező anyag lehetőleg képviselve legyen a könyvben. Noha a száz fejezetet összesen tizenhat szerző – az érintett téma avatott szakembere – jegyezte, a szöveg mindvégig egységes felfogásban, hadtörténelmi szempontból tudományos pontossággal, ugyanakkor közérthető és olvasmányos stílusban íródott.

Hihetetlenül ötletes és egyben megrázó erejű az első és a hátsó belső borító összefüggése. Mindkettőn első világháborús fegyverek és katonai használati eszközök (puska, pisztoly, lőszer, kézigránát, drótvágó olló, gyalogsági ásó, kulacs, csajka, óra, étkezéslet) látható, csak az első borítón használt, de teljesen ép állapotban, a hátsón pedig ugyanilyen fegyverek és eszközök föld alól előkerült, rozsdamarta, lyukas, ám még felismerhető állapotban.

Kiállítási katalógusok, bár sokáig őrzik az adott tárlat emlékét, egy-egy ott bemutatott tárgy éppen szükséges adatát leszámítva önmagukban ritkán jelentenek állandó forrásmunkát. *A Nagy Háború öröksége* című kötet viszont az 1914 és 1918 közötti időszak hazai hadtörténetének olyan jelentős háttéranyaga, amelyet a történelem iránt érdeklődők és oktatók bizonyonnyal sok éven át forgatnak majd.

Prohászka László

PROPAGANDA – POLITIKA, HÉTKÖZNAPI ÉS MAGAS KULTÚRA, MŰVÉSZET ÉS MÉDIA A NAGY HÁBORÚBAN

Szerk. ifj. Bertényi Iván – Boka László – Katona Anikó

Országos Széchényi Könyvtár, Bp. 2016. 542 oldal

Az Országos Széchényi Könyvtár 2016. január 22–23-án tartott konferenciájának előadásai-ból készítették tanulmánykötet a szerkesztők. A konferencia létrejötté a 2015-ben megrendezett *Propaganda az I. világháborúban* című OSzK-tárlat által felvetett kérdéskörök nyomán kialakult tudományos párbeszéd sikerének tudható be, ezért széles kutatói bázisra (muzeológusokra, könyvtárosokra, irodalom- és művészettörténészekre, történészekre) építhettek mind a szervezők, mind a konferenciakötet szerkesztői. Utóbbiak szándékuk szerint különböző tudományterületek eredményeit válogatták közös kötetbe, így kívánták összekapcsolni a munkákat egyetlen – azonban több hatalmas, de egymással összefüggő – témakörben, ahogyan azt az *Előszóban* megfogalmazták.

Írásomat sajnós kritikái észrevételével kezdem a válogatást illetően, mivel annak szempontjairól az előszóból semmit sem tudunk meg. Nem derül ki, mi indokolta, hogy néhány előadó (Csunderlik Péter, Székely Miklós, Róka Enikő, Kreutzer Andrea) tanulmánya kimaradt. Kikövetkeztethető, hogy az első közlés igénye nem volt szempont, hiszen Romsics Ignác *Az*